

Helsingfors/Mariehamn 20.1.2026

Nr 2/26

Hänvisning Ålands lagtings skrivelse
17.12.2025, nr 164/2025.

Till Justitieministeriet

Ärende Utlåtande över landskapslag om ändring av landskapslagen om grunderna för avgifter till Ålands hälso- och sjukvård, antagen av lagtinget 17.12.2025.

Landskapslagens huvudsakliga innehåll

Lagändringarna innebär en utvidgning av högkostnadsskydd och avgiftsfria tjänster tillhandhållna av Ålands hälso- och sjukvård. I landskapslagen ingår ett bemyndigande för landskapsregeringen att enligt 20 § 3 mom. i självstyrelselagen bestämma när landskapslagen helt eller delvis ska träda i kraft.

Lagstiftningsbehörigheten

Genom landskapslagen ändras landskapslagen om grunderna för avgifter till Ålands hälso- och sjukvård. Såväl landskapslagen som senare ändringar har varit föremål för Ålandsdelegationens utlåtanden inom ramen för lagstiftningskontrollen enligt 19 § i självstyrelselagen för Åland (ÅD 5/07, 4/17, 7/19 och 13/20, se också HD 20.3.2007). Ändringarna utgör kompensatoriska åtgärder med anledning av avskaffandet av sjukdomskostnadsavdraget vid kommunalbeskattning från och med den 1 januari 2025 (se ÅD 30/24).

Landskapslagen gäller landskapets myndigheter samt hälso- och sjukvård på vilka områden lagstiftningsbehörigheten med vissa undantag tillkommer landskapet enligt 18 § 1 och 12 punkterna i självstyrelselagen. Enligt 18 § 5 punkten i självstyrelselagen har landskapet behörighet att lagstifta om grunderna för avgifter som uppbärs inom landskapsförvaltningen.

Enligt 27 § 1 mom. i självstyrelselagen hör stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelser från grundlag till rikets lagstiftningsbehörighet. Grundlagens 19 § 3 mom. förutsätter att det allmänna, enligt vad som närmare bestäms genom lag, skall tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds-, och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Grundlagsutskottet har påpekat att de klientavgifter som tas ut för social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster kopplade till 19 § 3 mom. i grundlagen inte får vara så stora att de behövande inte har möjlighet att få dem (GrUU 10/2009 rd, s. 3). Grundlagsutskottet har likaså konstaterat att de avgifter som tas ut för social- och hälsovården inte får leda till att de som behöver tjänsterna blir tvungna att tillgripa stöd för sin oundgängliga försörjning enligt 19 § 1 mom. i grundlagen (GrUU 21/2016 rd, s. 2–3).

Grundlagens 81 § 2 mom. förutsätter att grunderna för avgifter anges i lag. I förarbetena till grundlagen sägs att det genom lag ska utfärdas bestämmelser om avgiftsberäkningen, t.ex. vilka självkostnadsvärden eller företagsekonomiska principer som ska iakttas (RP 1/1998 rd, s. 135/II). Dessutom förutsätter grundlagens 80 §, liksom självstyrelselagens 21 §, att bestämmelser som berör grunderna för individens rättigheter och skyldigheter anges i lag.

Genom ändringarna i landskapslagens 3 § utvidgas bestämmelserna om avgiftsfria tjänster. Ändringarna av 4 § medför bland annat att antalet högkostnadsskydd minskas och gränserna för högkostnadsskydd sänks. Genom ändringarna i 5 § görs vissa ändringar i avgiftsbestämmelserna om långvarig institutionsvård. Vidare befrias personer som erhåller grundläggande utkomststöd enligt gällande beslut från patientavgift (10 §). I förarbetena till landskapslagen har beskrivits ändringarna och deras konsekvenser. Enligt lagförslaget avskaffas vissa avgifter, höjs åldersgränser för barn och unga samtidigt som det inkomstprövade högkostnadsskyddet riktas till de ekonomiskt mest utsatta på ett likabehandlande och jämlikt sätt (LF 1/2025–2026, s. 4–11). Enligt Ålandsdelegationens uppfattning har tidigare nämnda grundlagsbestämmelser beaktats i den nu aktuella landskapslagstiftningen.

Till landskapslagen fogas en ny 8b § om rätt att få uppgifter. Enligt bestämmelsen ska ett antal myndigheter vara skyldiga att på Ålands hälso- och sjukvårds begäran avgiftsfritt och trots sekretessbestämmelserna lämna uppgifter och utredningar om personens

ekonomiska ställning som de har i sin besittning och som är nödvändiga vid bestämmandet av högkostnadsskydd och patientavgifter.

Enligt 10 § 1 mom. grundlagen är vars och ens privatliv, heder och hemfrid tryggade och närmare bestämmelser om skydd för personuppgifter utfärdas genom lag. Enligt grundlagsutskottet ska bestämmelserna om myndigheternas rätt att få och möjlighet att lämna ut information trots sekretess med avseende på skyddet för privatliv och personuppgifter enligt 10 § 1 mom. grundlagen säkra att behandlingen av känsliga personuppgifter är nödvändig och regleringen exakt och noggrant avgränsad (GrUU 11/2024 rd).

Landskapslagens 8b § motsvarar 31 § i landskapslagen (2022:91) om klientavgifter inom socialvården. Statsmyndigheternas organisation och verksamhet samt bank- och kreditväsendet utgör riksbehörighet enligt 27 § 3 punkten och 29 § 1 mom. 5 punkten i självstyrelselagen. Bestämmelserna i landskapslagens 31 § om bl.a. statliga myndigheters och penninginstituts skyldighet att lämna ut uppgifter överensstämmer med motsvarande stadganden i 14 a § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (FFS 734/1992) och kan jämlikt 19 § 3 mom. i självstyrelselagen intas i landskapslagen (se ÅD 47/22, s. 2–3).

Ikraftträdelsebestämmelsen i landskapslagen bemyndigar landskapsregeringen att med stöd av 20 § 3 mom. i självstyrelselagen bestämma när landskapslagen helt eller delvis ska träda i kraft. Enligt nämnda lagrum kan lagtinget bemyndiga landskapsregeringen att bestämma att en landskapslag helt eller delvis ska träda i kraft redan innan republikens president har fattat beslut om utövande av sin vetorätt om ett anslag i landskapets budget förutsätter att en landskapslag stiftas och det finns särskilda skäl för att landskapslagen ska träda i kraft snabbt. Det är således fråga om ett undantagsförfarande från den föreskrivna lagstiftningskontrollen, vilket undantagsförfarande förutsätter särskilda skäl.

Avsikten har varit att lagen ska träda i kraft den 1 januari 2026. Ålandsdelegationen konstaterar att landskapslag (2025:94) om ändring av landskapslagen om grunderna för avgifter till Ålands hälso- och sjukvård har utfärdats 18.12.2025 och publicerats i Ålands författningssamling. Lagen har trätt i kraft 1.1.2026. Med beaktande av det som framförs i landskapslagens förarbeten och landskapsregeringens förslag till budget för landskapet Åland 2026, konstaterar Ålandsdelegationen att förutsättningarna i självstyrelselagens 20 § 3 mom. formellt uppfylls, varför bestämmelsen inte föranleder anmärkning från delegationens sida.

Ålandsdelegationens utlåtande

Ålandsdelegationen har med beaktande av självstyrelselagens för Åland stadganden funnit att hinder för ikraftträdande av landskapslagen inte föreligger.

Närvarande Ordföranden Holm-Johansson, ledamöterna Dahlén, Leino-Sandberg, Siitari och Åkerblom.

På Ålandsdelegationens vägnar:

Marine Holm-Johansson
ordförande

Sören Silverström
sekreterare